

Maria Antònia Perelló Femenia

L'AMISTAT INTEL·LECTUAL ENTRE JOAN FUSTER I JOSEP M. LLOMPART

L'amistat que es trenà al llarg de trenta-vuit anys entre Joan Fuster i Josep M. Llopart —iniciada pels anys cinquanta i estroncada el 1992 amb la mort del valencià—justifica que avui els puguem relacionar no sols com dos amics, sinó també com dos intel·lectuals que s'admiraven mútuament. La poca correspondència que s'ha conservat permet adonar-nos del grau de complicitat literària que s'establí entre el valencià i el mallorquí, car tots dos compartien l'amor per la poesia, per la llengua i pel país.

És la *Correspondència* de Joan Fuster, a més d'alguns articles d'ambdós escriptors, que ens anirà obrint les portes del temps, d'un temps escolat, i ens permetrà conèixer la fesomia i el lligam d'aquests dos homenots, amb els quals anirem teixint tot l'entramat d'aquest petit estudi.

ELS INICIS D'UNA COL·LABORACIÓ

La primera carta que trobam de la correspondència entre Josep M. Llopart i Joan Fuster és datada el 14 d'octubre de 1956, en la qual ja el tracta d'«estimat amic». En aquesta lletra el poeta mallorquí li agraeix el detall d'haver-li tramès el llibre de poemes *Escrit per al silenci*, que havia aparegut el 1954.

Llopart s'esplaià i li comunica que Camilo José Cela, des de l'abril, ha començat a publicar la revista mensual *Papeles de Son Armadans*, que ja du 7 números. Li explica que Cela té en projecte treure tres col·leccions de poesia: la primera, anomenada «Juan Ruiz», havia d'anar destinada a la poesia castellana; la segona, titulada «Joan Roïç de Corella», s'havia d'emparar de la poesia catalana; i la tercera, que duia el nom de «Juan Rodríguez del Padrón», s'havia d'ocupar de la poesia gallega. En aquesta avinentesa Llopart li demana si els podria enviar un volum de poesia d'unes 112 pàgines per a la col·lecció «Joan Roïç de Corella», que li retribuïrien amb 2000 pessetes. A més a més, li fa saber que Blai Bonet serà qui encetarà la nova col·lecció amb el poemari *Comèdia*. Tanmateix la col·lecció «Joan Roïç de Corella» no arribà a bon port.

Llopart també l'assabenta que l'ha inclòs, sense haver-li consultat abans, en el full de propaganda de la nova col·lecció com un dels futurs col·laboradors. Igualment li demana que sigui «un poc representant nostre a València, en el sentit d'ajudar-nos a aplegar material. ¿Creus que podem fer aquí una bona collita?»¹

A la resposta que Joan Fuster li donà el 27 d'octubre de 1956, li agraeix haver-lo inclòs com a col·laborador de la col·lecció «Joan Roïç de Corella» i creu que aquest projecte «és admirable en tots els sentits». ²Fuster li comenta que té dos poemaris per publicar a la col·lecció: un és «*Ofici de difunt*, poema llarg, lleugerament sarcàstic,

---

¹Joan FUSTER. *Correspondència*. Volum V (València: Universitat de València, Editorial 3 i 4, 2002), p. 295.

²*Ibidem*: p. 299.

malparlat i de robustes males intencions.» Assegura que Sanchis Guarner s'hi va divertir, però que Jaume Vidal Alcover el va reprovar. L'altre llibre que li ofereix és *Els retorns*, que ell mateix defineix com a «poemes d'amor i vaselina, per dir-ho vulgarment i ràpida.»³ Quant a la feina d'encarregar-se d'aplegar llibres d'altres autors valencians, Fuster respon que «per facilitar la vostra labor a València, em tens a la teua disposició. Ara: no us heu de fer moltes il·lusions, respecte a la possibilitat d'aconseguir gaires subscriptors valencians. De material literari, en canvi, sí que se'n pot obtenir, poc, però bo.»⁴ Així li suggereix els poetes Vicent Andrés Estellés, Santiago Bru i Vidal i Xavier Casp.

Al cap de tres anys, el 20 d'agost de 1959, Josep M. Llompart torna a escriure a Fuster per demanar-li una petita crònica d'un tres pàgines sobre el «I Coloquio internacional de novel·la», que s'havia celebrat a Formentor entre el 26 i el 28 de maig de 1959, per figurar a *Papeles de Son Armadans*. I aquest article de Joan Fuster va aparèixer en el número XLI l'agost de 1959.

A la carta del 13 d'octubre de 1961 Llompart assabenta l'amic Joan Fuster que ha deixat *Papeles de Son Armadans* per incorporar-se com a director literari a l'Editorial Moll, a la «santa casa d'En Moll». Per aquest motiu, li demana que enllesteixi amb tota pressa la crònica del País Valencià, que anomena «Carta de València» per al *Cap d'Any* 1962, car ara li correspon coordinar aquest volum.

POEMES DE MONDRAGÓ EN LA MIRADA CRÍTICA DE JOAN FUSTER

Per la lletra del 30 d'octubre de 1961 sabem que Joan Fuster havia ressenyat *Poemes de Mondragó* a la revista *Destino*, la qual cosa venint d'un crític com Fuster suposava un estímul per continuar endavant. I així el llavors poeta novell, exultant d'alegria, li escrigué aquestes paraules de gratitud:

He llegit, al *Destino*, el teu comentari sobre els *Poemes de Mondragó*. Francament, no sé com donar-te'n les gràcies. A un sempre l'afalaga l'elogi, però quan aquest ve de persones com tu, s'experimenta qualche cosa més que el simple afalac.

La nota —a part de massa generosa— m'ha semblat tan intel·ligent com totes les teves. És la cosa més assenyada —i no em referesc, naturalment, al que té d'elogiós— que s'ha escrit sobre el meu llibre. Gràcies un cop més. Voldria poder correspondre, qualche dia, a la teva gentilesa.⁵

L'article a què el mallorquí es refereix duia per títol «Llompart, poeta» i va aparèixer a *Destino* el 28 d'octubre 1961. En aquest article Joan Fuster s'adreçava als lectors de la revista per presentar-los el primer llibre de poesia de Josep M. Llompart, car sols coneixien les seves divertides cròniques del *Cap d'Any* de Raixa i de les quals destacava la ironia i la severitat de la seva ploma. Al seu parer, Llompart ja hi manifestava un criteri rigorós i la seva prosa augurava una bella entrada a la poesia.

De *Poemes de Mondragó* (1961), Fuster en destaca la seva justa pulcritud intel·lectual: «un tipo de perfección, y no solo formal, que cabría referir al tópico insigne de la Escuela Mallorquina y que en Llompart posee el tono de una discreción

---

³*Ibidem*: p. 299 i 300.

⁴*Ibidem*: p. 300 i 301.

⁵*Ibidem*, p. 303.

viva más que libresca.» Considera que la poesia de Llopart «arranca del sortilegio de la palabra concienzudamente escogida, de la eficacia de los ritos serenos y de la plasticidad verbal.»⁶

En aquest sentit, creu que Llopart s'esplaià, a voltes, en la subtileza decorativa o en la gràcia més lleugera sobretot en els romanços i en les cançons de «Llunari del port». I, per damunt de tot, Fuster destaca la vena elegíaca, de la qual excel·leix per la noblesa expressiva que considera d'una gran força lírica. Afirmar que «*Poemes de Mondragó* es, ante todo, un libro de elegías. Elegías que cantan un retazo de infancia, de estampa de la rutina —“S'estimaren...”—, un paisaje recóndito, una amistad: cantan o relatan o describen, lo mismo da.»⁷

Considera que la secció titulada «Us ho diré en paraules ben planeres» és la més «vigorosa y útil» del volum, sense caure en el corrent literari que llavors s'anomenava realisme. Perquè Llopart es decanta per un llenguatge planer i directe, sense cap tipus de retòrica. I el poema que més s'avé, segons Fuster, a aquesta premissa és «Paraules a Maria», que veu com el poema més destacat del llibre. De fet, assegura que no té cap inconvenient a afirmar que «Paraules a Maria» «es una de la mejores elegías que he leído en catalán desde hace muchos años. Por estos solos versos Josep Maria Llopart ya merece un buen lugar entre los poetas de su generación.»⁸ Atès que el poeta mallorquí ja no era cap nin quan publicà aquest llibre, Fuster lamentava que *Poemes de Mondragó* fos el primer i esperava amb ànsia que fos l'inici d'un camí fecund.

LES VACIL·LACIONS DE JOAN FUSTER A PARLAR EN EL «CÍRCULO MALLORQUÍN»

A la carta de l'1 de desembre de 1961 Josep M. Llopart demana a Joan Fuster si voldria fer una conferència en català sobre qualsevol aspecte del poeta Joan Alcover en el Círculo Mallorquí. Per engrescar-lo, li diu que seria una bona ocasió per visitar Mallorca i retrobar-se. I, per si fos poc, el nostre poeta li ofereix casa seva per quedar-s'hi un dies i esplaiar-se:

Al Círcol mallorquí, inefable entitat que em sembla que ja coneixes, els plauria tenir-te de conferenciant cap allà a l'abril. Es tracta de cloure un cicle sobre coses i personatges de Mallorca, i voldrien que tractessis de qualque aspecte —el que vulguis— de l'obra de Joan Alcover. ¿T'agradaria aprofitar aquesta ocasió per fer-nos una visita?⁹ Segons em diuen, la conferència podria ésser —això vol dir que ha d'ésser-ho— en català.⁹

A la carta del 13 de gener de 1962 Josep M. Llopart escriu a Joan Fuster per informar-lo del que serien els seus honoraris si acceptàs fer la conferència proposada, ja que «els honorables barons» del Círculo Mallorquí solen pagar, a més del viatge i de dos dies d'estada, entre mil cinc-cents i dues mil pessetes, que Llopart considera una misèria. Atès que el tenen en una alta consideració intel·lectual, li aconsella demanar les dues mil pessetes.

---

⁶ Joan FUSTER: «Llopart, poeta», *Destino*, 1264 (28 d'octubre 1961), p. 49.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Joan FUSTER. *Correspondència*. Volum V, p. 305-306.

El 12 de juliol de 1962 Joan Fuster semblava desmotivats i no trobava el moment per confeccionar l'ansiejada conferència sobre Joan Alcover davant els barons del Círculo Mallorquí. De fet, hi renunciava per la feinada que li suposava preparar el parlament sobre un escriptor que coneixia poc. Llompart, però, que anhelava sentir-lo dissertar sobre el poeta de *Cap al tard*, li insistia perquè llegís la conferència el setembre o l'octubre de 1962.

En la lletra del 22 de setembre de 1962 l'autor de *Poemes de Mondragó* li torna a insistir en la idea de preparar la conferència sobre Joan Alcover, que s'ha anat demorant per l'estiueig dels barons de l'entitat del Círculo Mallorquí. Li proposa llegir-la a finals de novembre. També li recorda el treball que té pendent per figurar al volumet de *Cap d'Any*, que sortiria amb el títol «Lliçons (curtes) de moral» en el *Cap d'Any* de 1963. I en la carta del 6 d'octubre de 1962 Fuster li adjunta aquest article i li parla del neguit que la conferència sobre Joan Alcover li provoca, que sembla ser com una pedra dins la seva sabata. Així, Fuster la bandeja per l'esforç que li suposa haver-la de preparar tenint una feinada i poc temps per dedicar-li l'atenció que es mereix. En el seu lloc, però, n'hi proposa una altra de caire més social, titulada «Tècnica, cultura i massa», que ja tenia enllestida:

Quant a la conferència, si vols que et digui la veritat, el que em fa més pesa és haver de preparar un discurs sobre don Joan Alcover. No és que tingui res en contra d'aquest senyor, és clar: simplement, que em suposa un esforç especial, que ni les altres feines ni la compensació econòmica em permeten de fer. ¿No els seria indiferent, als organitzadors de l'acte, que jo hi parlés de qualsevol altra cosa? Tinc un *rollo* molt fi, polèmic i insidiós, que es titula: «Tècnica, cultura i massa». L'he recitat diverses vegades «con el general aplauso de la concurrència». Veges si el volen.¹⁰

Deu dies més tard, a la carta del 16 d'octubre de 1962, Josep M. Llompart li respon, de manera irònica i contundent, que per als dirigents del Círculo és imprescindible que parli de Joan Alcover:

Comprenc que et faci mandra dir coses sobre don Joan Alcover. Personalment, m'agradaria més conèixer les teves insidioses opinions sobre tècnica, cultura i massa; però pensa que els reposadíssims barons de Ciutat volen designar-te per a cloure un cicle de conferències sobre temes «relacionats amb Mallorca». Consideren que amb aquesta designació t'atorguen una distinció altíssima, i com que *à tout seigneur tout honneur*, creuen que l'únic tema vertaderament sublim que escau a la teva exímia personalitat és la poesia de don Joan, màxima bèstia sagrada de l'illa.

Un dels principals interessats és don Pau, únic fill supervivent del poeta. (Males llengües diuen que la motivació profunda de les *Elegies* fou, més aviat que l'absència dels morts, la supervivència de don Pau). Aquest bon senyor, que s'anomena a si mateix «fill de poeta» — en un acte públic, per cert, va trabucar lamentablement la tercera paraula—, no té altre quefer en el món que enaltir la memòria de son pare, a qui considera, amb absoluta bona fe, el millor poeta de totes les literatures i de tots els temps. ¿Et semblaria oportú defraudar-lo?

Ja sé que el treball de preparar la conferència no té compensacions gaire temptadores. Tanmateix, un viatge a Mallorca sempre és agradable. D'altra banda, conèixer don Pau i altres exemplars notabilíssims del nostre zoològic particular no deixa d'ésser interessant i instructiu.¹¹

¹⁰Joan FUSTER. *Correspondència*. Volum 5, p. 312.

¹¹*Ibidem*, p. 313-314.

De manera que el nostre poeta li proposa fer la conferència entre els dies 10 i 15 de desembre. Però, al cap d'un mes, el 24 de novembre de 1962, cansat de veure que Joan Fuster no li responia, amagat en el silenci de la desgana, Llompart li diu que pel desembre pot venir a Mallorca per parlar del que vulgui.

Tres dies més tard, el 27 de novembre de 1962, des de València, Fuster respon a Llompart que, tal com bé intueix, renuncia a fer la conferència sobre Joan Alcover al Círculo Mallorquí, encara que ja havia comprat les *Obres Completes* del poeta de *Cap al tard* per preparar-la. Però, a més, li assegura que s'hi han afegit motius diversos que fins i tot li impedeixen fer el viatge a Mallorca. Fuster que té ara una excusa irrefutable, li diu sense embuts:

Suposo que el meu silenci haurà estat interpretat, per tu i pels senyors del «Círculo», com un desistiment de venir a fer-vos la conferència alcoveriana. Així és. Jo hi havia posat la meua millor bona voluntat. Fins i tot havia comprat el volum de les *Obres Completes* de don Joan, que —no ho esbombis!— no tenia. Però cada dia se m'han anat complicant més les coses, i he de renunciar definitivament a *conferenciar-vos*.

Lamentaria molt que la meua *renúncia* impliqués molèsties i dificultats als organitzadors de la festa, si és que encara confiaven en la meua intervenció. Però no puc fer-hi res. El secretari del «Círculo» em va posar i una tarja, després de la teua última carta, animant-me. Em deia que no passés ànsia per la preparació del tema i que digués *qualque cosa* sobre Alcover. [...] Però, personalment, no em feia goig dir *qualque cosa* només. D'altra banda, ara ja ni tan sols *qualque cosa* podria dir-vos. El mateix desplaçament se'm fa impossible.¹²

L'endemà Fuster, en tornar a Sueca, trobà la carta de Llompart del dia 24 de novembre i mirà de justificar-se davant l'amic mallorquí, tot esgrimint un excés de treball (com la redacció del pròleg a les obres de Salvador Espriu i la lectura de les novel·les presentades al premi Sant Jordi, a més dels articles de diari compromesos). A aquesta feinada, hi afegia raons familiars, car llavors els seus pares estaven malalts. Amb la voluntat de complaure l'amic, li torna a oferir la possibilitat de fer la conferència sobre «Tècnica, cultura i massa» el 19 de desembre o de fer-la per la primavera vinent, sense cobrar, ja que tenia previst venir a Mallorca a recollir informació per al llibre *Catalans, valencians, mallorquins* que duia entre cella i cella i que no arribà a materialitzar-se.

Dos dies més tard, el 30 de novembre del 62, Llompart li agraeix la seva bona voluntat i li comunica que la gent del Círculo ha acceptat que faci aquesta conferència per la primavera. Assegura que ell en surt perjudicat, perquè la conferència sobre Joan Alcover recaurà sobre la seva ploma:

...hauré de fer de *sobresaliente de espada* i pronunciar el panegíric de don Joan Alcover, important i respectable poeta de qui, em sembla, no tinc gaires coses a dir. No et preocupis, però, que ja me'n sortiré.¹³

Però no seria fins més tard que Llompart s'empararia del poeta de *Cap al tard* a la conferència «Joan Alcover (Història d'un home)», que exposà el 17 d'abril de 1964 davant els barons del Círculo Mallorquí. I, en efecte, se'n sortí de manera magistral.

---

¹²*Ibidem*, p. 316 i 317.

¹³*Ibidem*, p. 321.

Respecte del llibre *Catalans, valencians, mallorquins* que Joan Fuster pretenia dur a terme i per la qual cosa necessitava venir a Mallorca per recollir informació, es trobà amb múltiples entrebancs que li impedièren desplaçar-se a la nostra illa. Per aquest motiu, demanà ajuda a Francesc de Borja Moll per tal que li facilitàs alguns llibres d'història i li aclarís alguns conceptes sobre la polèmica de la llengua a Mallorca que llavors havien encetat els secessionistes, anticatalanistes, encapçalats per Llorenç Vidal a la revista *Ponent*. Però fou Josep M. Llompart, delegat per Moll, qui el 7 d'abril de 1964 respongué a totes les qüestions plantejades per Joan Fuster. Llompart li parla d'alguns llibres d'interès històric d'abans de la guerra que no li poden trametre per raons de seguretat i que hauria de consultar a Mallorca. Li aclareix que el llibre que cerca per elaborar el seu assaig és *Pel ressorgiment polític de Mallorca*, de Guillem Forteza, publicat el 1931. Li comenta que ell mateix a les seves cròniques del *Cap d'Any* de Raixa, ha replicat, amb contundència, els autors de la polèmica anticatalanista. En una breu pinzellada li esmenta que l'anticatalanisme ha conviscut durant molt de temps al costat dels que defensen la unitat lingüística:

És curiós que aquesta actitud anticatalanista sigui, a Mallorca, una novetat. La gent sent una mena de tradicional i més aviat apaivagada hostilitat envers Catalunya; però les *élites*, de la renaixença ençà, han professat un catalanisme del tot conscient. Jeroni Rosselló, per exemple, en el discurs presidencial dels Jocs Florals de 1873, va dir: «Tinga lo nom de Catalunya, sia Catalunya la terra tota a on la nostra llengua se parla, i no hi hage per tots nosaltres més que una sola pàtria i una sola llengua.» Em sembla que aleshores no devia haver-hi molts valencians que pensessin —o almenys diguessin— aquestes coses. I l'actitud de Rosselló és, sense cap excepció, la de tots els prohoms de la renaixença mallorquina. Ni tan sols mossèn Alcover, malgrat les baralles amb l'Institut, [no] va arribar a posicions anticatalanes.¹⁴

NOSALTRES, ELS VALENCIANS I QÜESTIÓ DE NOMS EN LA PLOMA POÈTICA DE LLOMPART

El 12 de juliol de 1962 Josep M. Llompart demanava a Fuster la crònica de València per al *Cap d'Any* 1963 de Raixa. Però el valencià renuncià a escriure aquesta crònica perquè volia que s'hi pogués parlar de *Nosaltres, els valencians*, de *Qüestió de noms* i de *Joan Serrallonga*, llibre escrit en col·laboració amb l'historiador Joan Reglà. Així aquest any la crònica de València anà a càrrec d'Alfons Cucó, segons apunta Pere Rosselló Bover.¹⁵ Llompart li comenta que *Nosaltres, els valencians* és un «llibre formidable», per la qual cosa n'ha fet una ressenya per al *Diario de Mallorca*, que veié la llum el 22 de juny de 1962.

Tal com li comunica, Llompart analitza *Nosaltres, els valencians* en aquest article del *Diario de Mallorca*, que és extens i profund i en el qual dona una idea cabdal del llibre de Joan Fuster. Per començar, el relaciona amb *Notícia de Catalunya* de Jaume Vicens Vives, el qual parlava de la necessitat de conèixer-nos com a país per

---

¹⁴ Joan FUSTER: *Correspondència*, Vol. 5. *Op. cit.*, p.256-257.

¹⁵ Vegeu Pere ROSSELLÓ BOVER: «Joan Fuster i els projectes literaris mallorquins durant la postguerra (1949-1962)» dins *Una posteritat de paper. Simposi internacional Joan Fuster* (Centenari del naixement, 1922-2022). Ferran Carbó, Antoni Furió i Tobies Grimaltos (editors). (València, Universitat de València, 2022), p. 198.

poder avançar. És a dir, la necessitat de conèixer el nostre passat històric per descobrir la nostra identitat i poder afrontar els reptes del present i els projectes del futur. Però, com que la visió històrica de les nostres terres catalanes (el Principat, València i les Illes Balears) ha estat distorsionada i fragmentada al llarg del temps, Llompart creu que la divisa de «conèixer-nos» que Vicens Vives propugnava esdevé ara més que mai urgent en el camí del nostre poble. A aquesta finalitat de recuperar la pròpia identitat respon — segons Llompart — «l'extraordinari assaig» de Joan Fuster *Nosaltres, els valencians*, que se centra en l'ésser i en l'essència del País Valencià.

Josep M. Llompart afirma que la visió de València que s'havia donat fins ara era plena de tòpics, com el barroquisme, l'alegria, la frivolitat i la superficialitat de les seves tradicions. I ningú no havia aprofundit mai en la història ni en la personalitat d'aquesta terra de la manera que Fuster ho aconsegueix a *Nosaltres, els valencians*. L'escriptor mallorquí creu que l'assaig de Joan Fuster respon «a lo que Vicens Vives exigía a valencianos i mallorquines [...] en un esfuerzo común por descubrir nuestro destino colectivo y revelarlo, a la vez a los demás pueblos hispánicos. De aquí que *Noticia de Catalunya* y *Nosaltres, els valencians* sean dos libros que se complementan recíprocamente y que el primero sirva al segundo como punto de partida para establecer, sobre la base esencial de la catalanidad, los rasgos específicos caracterizadores del país valenciano y analizar los problemas que tales rasgos han planteado a través de la historia y plantean en la actualidad.»¹⁶

Josep M. Llompart creu que, a *Nosaltres, el valencians*, Joan Fuster, amb la seva intel·ligència, amb la seva perícia de gran escriptor i la seva inquietud pel present i pel futur del nostre país, supleix una tasca que hauria estat feina d'un historiador i d'un sociòleg. Per aquesta raó, a parer de Llompart, *Nosaltres, el valencians* és una obra de categoria «excepcional, trascendente, totalmente alejada de los frívolos trabajos de aficionado que nuestra literatura con tanta frecuencia tiene que padecer.»¹⁷

El punt de partida del llibre rau en el desassossec que el valencià sent quan es demana quina és la seva autèntica personalitat com a membre d'una col·lectivitat diferenciada. Es pregunta quina deu ser la seva incertesa, la seva consciència de *no ser ni carn ni peix* com a poble. Aquesta incertesa i aquest desassossec han fet que el poble valencià sovint hagi estat acusat de manca de personalitat, la qual cosa l'ha dut a ser considerat «un pueblo indeciso, vacilante, marginal.»¹⁸

Després d'aquesta visió general, Llompart comenta cadascuna de les parts del llibre. A la primera, titulada *Els fets*, analitza la formació del poble valencià al llarg de la història, al qual anomena «poble ajustadís», segons expressió d'Eiximenis. El crític mallorquí subratlla la tesi de Fuster que assegura que en el poble valencià conflüen una població musulmana i una «superestructura cristiana dirigent», que serà la que plasmarà la fesomia valenciana. I aquest nucli cristià vendria determinat per dues línies: la catalana, eminentment burgesa i mercantil, i l'aragonesa, de mentalitat feudal. I aquesta dualitat, per la seva procedència diferent, dificultaria la seva cohesió com a

---

¹⁶ J[osep] M. L[LOMPART]: «Libros. Joan Fuster: *Nosaltres, els valencians*», *Diario de Mallorca*, 22 de juny de 1962.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

poble, malgrat la supremacia del factor català que batejà al llarg de la història valenciana. D'altra banda, encara que la ciutat de València, segons Fuster, creà el regne de València, com a entitat política, mai no aconseguí exercir l'autèntica capitalitat de tot el regne i sols ho fou d'ella mateixa. Llompart assenyala que, segons Fuster, la manca d'una capitalitat aglutinadora de tota la societat valenciana provocà la disgregació i l'aparició d'una actitud provincial.

El nostre crític explica que a la segona part del llibre, titulada «Les Indecisions», Fuster examina les repercussions que aquesta dualitat tengué en la història, en la mentalitat i en l'estructura econòmica i social del país. Observa que Fuster, davant la dualitat idiomàtica, proposa la necessitat d'elegir el català entre les dues llengües que hi conviuen per mantenir la identitat com a valencians.

Després passa a comentar com a la tercera part de *Nosaltres, els valencians*, titulada «Els problemes», Fuster encamina el seu judici sobre la progressiva provincialització del país i la seva abdicació com a poble, així com les temptatives fracassades de recobriment nacional durant la Renaixença. Un fracàs que atribueix a «la incapacidad y a la estrechez de miras de sus patriarcas, encerrados en un pequeño *felibritge* de provincias.»¹⁹

Tanmateix, Llompart assenyala que el llibre acaba amb una actitud esperançada perquè Joan Fuster malgrat tenir una clara consciència d'aquesta realitat, creia poder-la canviar amb el coneixement de la història i amb la paraula. Per aquesta raó, el mallorquí reproduïx aquestes paraules del llibre de Fuster:

La Renaixença ha estat, socialment, un fracàs. Ha estat, de tota manera, un èxit. Si jo puc escriure avui aquest llibre, ¿no és perquè els poetes *de guant* i els *d'espardenya* van fer llur feina, més bé o més malament, però positiva? I encara: jo i els que vénen darrere meu, ¿no som el testimoni d'una perduració i alhora d'una renovació *important*?²⁰

Josep M. Llompart clou el seu article al *Diario de Mallorca* amb una valoració punyent en què assenyala el compromís i la valentia amb la qual Fuster ha analitzat la idiosincràsia de la societat valenciana, malgrat saber que s'exposava a qualsevol reacció i a qualsevol crítica mordaç:

Es innecesario advertir que el autor de *Nosaltres, els valencians* no se deja arrastrar en ningún momento por cómodos espejismos o fáciles patrioterías. A Joan Fuster le duele su país, y por ello no vacila en someterlo a las más dolorosas disecciones. Es posible que su estudio provoque, en Valencia, las reacciones más contradictorias. Sean éstas del signo que fueren, obraran, en todo caso, como saludable revulsivo.²¹

L'autor de *Poemes de Mondragó* deixa anar la seva veu sorpresa d'entusiasme per la veritat que conté *Nosaltres, els valencians*, sorgit dels consells que Vicens Vives donà a *Notícia de Catalunya*. Amb aquest mateix objectiu, Llompart voldria que a les Balears sorgís un llibre semblant en què es qüestionà la història i la identitat del nostre poble:

---

¹⁹*Ibidem.*

²⁰*Ibidem.*

²¹*Ibidem.*

Subrayemos que la invitación del inolvidable Vicens Vives se refería no sólo a los valencianos, sino también a los mallorquines. Aquéllos nos han tomado —magníficamente— la delantera; llega, ahora, nuestro turno. ¿Cuándo tendremos en las manos un libro que se titule *Nosaltres, els mallorquins*, o mejor, si se quiere, *Nosaltres, els balears*? He aquí una pregunta que debiera ser contestada con urgencia.²²

Val a dir que Llompart veuria acomplert el seu desig perquè un any més tard, el 1963, Josep Melià ja tenia enllestit *El mallorquins*, un assaig sobre la realitat mallorquina, que no veié la llum fins al 1967 per mor de la censura franquista. El 1977 Melià l'amplià i el llibre aparegué amb el títol de *La nació dels mallorquins*. Fa poc s'ha descobert que a Menorca també hi hagué un intent d'emular Joan Fuster amb una obra titulada *Els menorquins*, d'Andreu Murillo, que quedà inèdita i que, com els assaigs de Fuster i de Melià, pretenia analitzar la personalitat dels habitants d'aquesta illa.

En la carta del 22 de setembre de 1962 Llompart lamenta no haver pogut enviar a Joan Fuster el comentari de *Nosaltres, els valencians* per les complicacions que implica aconseguir un exemplar del diari al cap d'un temps d'haver-se publicat. I, amb la ironia a punta de llavis, li diu:

Respecte de la recensió de *Nosaltres, els valencians*, no la tinc ara a mà, i demanar-ne més exemplars al diari —un diari característicament mallorquí— suposa plantejar problemes paorosos, llevar la son al director, l'administrador i alguns linotipistes, i altres calamitats per l'estil.²³

A més a més, li assegura que, com que ell n'envià alguns exemplar a Edicions 62, l'editorial n'hi farà arribar algun exemplar. I així, en la carta del 6 d'octubre de 1962, Joan Fuster li assegura que demanarà la seva ressenya sobre *Nosaltres, els valencians* a l'editorial.

Així mateix en aquesta mateixa carta el crític mallorquí comunica a Fuster que també ha ressenyat l'altre llibre seu del mateix any, titulat *Qüestió de noms*, en un article que aparegué al *Diario de Mallorca* el dia 13 de setembre de 1962. En aquesta ressenya, Llompart emmarca el llibre dins la florida d'obres valentes que, en els darrers temps, han plantejat una sèrie de problemes que era necessari abordar per al desenvolupament de la cultura dels pobles de llengua catalana: «durante mucho tiempo tales problemas fueron soslayados con prudencia, a base de vaguedades, de eufemismos, de fórmulas ambiguas.»²⁴ Aquest fet, de perllongar-se molt de temps, hauria provocat un perjudici per a la salut de la llengua. Però, per sort —assegura Llompart—, sorgiren obres com *Notícia de Catalunya*, de Jaume Vicens Vives, o *Nosaltres, els valencians*, de Joan Fuster, que vengueren a clarificar conceptes confusos arrelats de bell antuvi dins la nostra societat. Assegura que *Qüestió de noms* s'enfronta amb valentia a un problema espinós que causà nombroses polèmiques, car el nom de la llengua catalana i

---

²²*Ibidem*.

²³ Joan FUSTER: *Correspondència*, volum 5, p. 310.

²⁴ J[osep] M. Ll[OMPART]: «Libros. Joan Fuster: *Qüestió de noms*». *Diario de Mallorca*, 13 setembre 1962.

la denominació dels pobles que la parlen originaren nombrosos recels i susceptibilitats per aquells anys.

Considera que Fuster planteja tres problemes: en primer lloc, el nom de la llengua que es parla a Catalunya, al País Valencià i a les Illes Balears; en segon lloc, el terme amb què hom ha d'anomenar el conjunt de les terres de parla catalana; i, finalment, el gentilici dels ciutadans que hi viuen. Creu que el problema del nom sorgeix d'un malentès que ha covat al llarg del temps. Fuster pensa —segons anota Llompart— que seria interessant «precisar cronològicamente el momento en que el vocablo *catalán* deja de tener alcance general y pierde, por consiguiente, su antiguo valor para nombrar de manera indistinta a los naturales de cualquiera de los tres territorios a que nos referimos.»²⁵ Perquè, des de la conquesta de Jaume I, la gran massa de la població de València i de Balears es digué catalana i així els anomenaren durant molt de temps els altres pobles. Per aquest motiu, el nom *català*, per designar la llengua i els seus parlants, perdurà al llarg de l'Edat Mitjana fins ben entrat el Renaixement, la qual cosa justifica que el mot *foraster* a les nostres Illes no s'aplicàs mai ni als catalans ni als valencians. Malgrat l'existència de tres ciutadanes catalanes, és a dir, de tres varietats de catalans, en perdre el poder polític que els aglutinava sota un sol nom, es produí una progressiva confusió que els dugué cap al provincianisme i la fragmentació. Assegura que, d'ençà que s'uniren les corones de Castella i d'Aragó amb el matrimoni d'Isabel i de Ferran, els territoris de parla catalana —Catalunya, València i Balears— començaren a perdre el sentiment d'unitat política que degenerà cap a un sentiment de fragmentació lingüística.

D'altra banda, el fet que aquest problema existeixi i es plantegi suposa, segons Fuster i Llompart, una acceptació de la unitat. Perquè la separació administrativa, contràriament al que pensen alguns, no és suficient per justificar la divisió lingüística i cultural. Per defugir el problema que originava el nom de la llengua comuna a tot el territori, durant la Renaixença es començà a parlar de llengua llemosina, «de pàtria llemosina», per designar el parlar de les terres catalanes. Una expressió que, segons Fuster i Llompart, hauria estat útil de no contenir una gran falsedat, no sols des del punt de vista històric, sinó també filològic, perquè llemosí era la llengua de Llemotges, una regió d'Occitània. I varen ser els romanistes, aliens als prejudicis lingüístics, que designaren la nostra llengua amb el nom de «catalana». Llompart remarca que Fuster deixa clar que no hi ha altra expressió possible més que el nom de catalana per designar la nostra llengua:

En este orden de cosas, la solución —como advierte Fuster— ha de ser tajante: «lengua catalana» —y «literatura catalana»— tanto si se quiere como si no. Es además, el aspecto en que el problema aparece hoy en vías de franca superación. Las prevenciones contra la expresión «lengua catalana» han ido cediendo en los últimos decenios ante las aplastantes razones lógicas en que dicha expresión se funda.²⁶

Més que el nom de la llengua, Llompart assenyala que el problema, segons Fuster, esdevé més greu a l'hora d'usar la paraula *Catalunya* per referir-se a totes les

---

²⁵*Ibidem.*

²⁶*Ibidem.*

terres de parla catalana i més encara si es vol usar el terme *català* com a gentilici per designar els ciutadans naturals d'aquestes terres. En aquest sentit, Fuster proposa, com a fórmula pràctica, l'expressió *Països Catalans*, la qual té l'avantatge, per ser un nom en plural, d'englobar-nos a tots amb normalitat perquè en aquest nom hi pot trobar «fácil cabida cualquier resabio de particularismo.»²⁷

L'escriptor mallorquí anota que, davant el problema del gentilici, que veu més insoluble, Fuster pensa que per evitar la regionalització de l'adjectiu *català* cal usar fórmules com *català estricte* o *català del Principat*, o *català de Mallorca*, o *català de València*.

Josep M. Llompart creu, de manera ingènua, que *Qüestió de noms* posava punt i final a una vella polèmica i que, d'ara endavant, hauríem d'obrar en conseqüència. És a dir, hauríem d'usar, «sin vacilaciones ni vaguedades, los términos precisos y exactos para que todos se acostumbren a usarlos; crear, en suma, frente a la vieja rutina disgregadora, una nueva rutina que exprese una voluntad de integración.»²⁸

JOAN FUSTER PARLA DE *LA LITERATURA MODERNA A LES BALEARS*

Ja no serà fins al 20 de desembre de 1965 que Llompart tornarà a escriure a Joan Fuster per agrair-li l'article sobre *La literatura moderna a les Balears* (1964) que el valencià havia publicat a la revista *Destino* el 18 de setembre del mateix any. En aquesta carta també li deia que esperava veure'l a Barcelona en el lliurament del premi Sant Jordi per regraciar-li l'article, car tots dos aquell any eren membres del jurat. Però sembla que Fuster no hi pogué assistir a causa de la malaltia del seu pare i Llompart li hagué de regraciar la ressenya per carta amb aquests termes:

Esperava veure't a Barcelona amb motiu del Sant Jordi. Després vaig saber que no podries anar-hi a causa de la delicada salut de ton pare. Em va saber molt de greu, i no cal dir que faig els vots més sincers perquè les coses se't solucionin i et vagin de la millor manera possible.²⁹

En aquest article de *Destino*, Fuster reflexiona sobre la importància de *La literatura moderna a les Balears* tant per als lectors illencs com per als de la resta del territori de parla catalana. Una de les raons més importants que, segons Fuster, justifica la publicació d'aquest llibre és que anota quina ha estat la contribució insular en el conjunt de les lletres catalanes des de principis del segle XIX fins al moment de la seva aparició. Pensa que calia mostrar per separat de tot el conjunt de la història de la literatura catalana quin ha estat l'abast de l'aportació mallorquina. Assenyala que el llibre és interessant perquè Llompart no sols ens descobreix quin és el valor de les obres literàries de les Balears, sinó també perquè analitza el context sociològic d'on sorgiren els seus escriptors. Fuster remarca que la llista de noms és significativa, «densa y brillante», perquè Llompart no es detura sols davant els grans noms, sinó que també subratlla els valors dels escriptors menors, que, al seu parer, «son igualmente firmes y

---

²⁷*Ibidem.*

²⁸*Ibidem.*

²⁹ Joan FUSTER: *Correspondència*. Vol. 5. *Op. cit.*, p. 322.

dignos de mención.» En definitiva, considera que el «conjunto resulta tan feliz como glorioso.»³⁰

Com a lector de fora de les Balears, Fuster es demana per les causes del *fenomen* mallorquí, que sols es pot entendre amb un bon coneixement de la realitat local, la qual cosa, a parer del valencià, Llompart assoleix amb escreix, car en puntualitza tots els detalls:

José M. Llompart no descuida precisamente esta problemática. Ni se olvida de puntualizar, entre líneas, y sin optimismos que ahora estarían desplazados, el grado de *arraigo* real que la literatura *mallorquina* logra en su propia casa. ¡Cuántas y cuán aleccionadoras reflexiones sugieren estos temas!³¹

Fuster assenyala que, en les paraules de Llompart, sura una certa preocupació per les desigualtats literàries que es produeixen en els diferents territoris de parla catalana, ja sigui pel nombre i per la qualitat dels escriptors, ja sigui per la seva procedència ideològica i social o per l'abast de la seva producció. A més a més, Fuster anota que Llompart, com a poeta i com a crític literari, és «un vigía atento e inteligente de las letras de su país y de las catalanas en general.»³² Una perícia que, segons Fuster, ja havia demostrat en les cròniques dels *Cap d'Any* de Raixa i en els articles de crítica literària publicats a diaris i revistes. El valencià també anota que *La literatura moderna a les Balears*, més enllà d'haver nascut amb una voluntat divulgativa, car el llibre sorgí d'unes classes radiofòniques, que feia a ràdio Joventut d'Inca, es caracteritza per la seva claredat expositiva. La resta del volum és fruit d'una gran meditació i d'un treball meticulós que du Llompart a conclusions molt originals i encertades. Dels diversos capítols de què es compon *La literatura moderna a les Balears*, Fuster destaca els dedicats a l'Escola Mallorquina, que, al seu parer, superen de manera definitiva els que Joaquim Folguera havia dedicat als poetes mallorquins. I, de manera especial, Fuster creu que els comentaris que Llompart trenca sobre els escriptors de postguerra són molt útils. Per tots aquests motius, Fuster tanca de manera elogiosa l'article «Las islas con su voz» tot afirmant que *La literatura moderna a les Balears*, lluny de ser «un juego encomiástico y de compadrazgos bobos»³³, en què fàcilment hauria pogut caure, esdevé un llibre admirable.

Si Joan Fuster s'havia emparat del Llompart crític, el 1972 a la *Literatura catalana contemporània* l'esmenta en diverses ocasions. Unes vegades el cita com a historiador de la literatura, quan parla de Llorenç Villalonga i quan explica el teatre regional mallorquí, tot incorporant les paraules del mallorquí. I, en d'altres ocasions, l'esmenta com a poeta de la generació de postguerra, juntament amb Jaume Vidal Alcover, Blai Bonet i Llorenç Moyà. I es lamenta de no poder aprofundir, malgrat els seus valors literaris, en la poesia de Llompart i de Blai Bonet, que eren del 1925, per qüestions d'espai i d'edat, atès que el valencià s'atura en els poetes que havien nascut el 1924.

---

³⁰ Joan FUSTER: «Las Islas con su voz». *Destino*, 1467 (18 setembre 1965), p. 32.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

LA PARTICIPACIÓ DE JOAN FUSTER A L'AULA DE NOVEL·LA

L'any 1968 trobam tres cartes que parlen de la participació de Joan Fuster a l'Aula de Novel·la. La primera és del 10 de maig, en què Llompart li demana si podria fer una conferència sobre qualsevol tema relacionat amb la novel·la catalana. Aquesta conferència s'havia d'emmarcar dins el cicle de l'Aula de Novel·la (curs 1967-68) que era organitzat per Josep M. Llompart, Jaume Adrover, Bienvenido Álvarez i Antoni Serra i tenia lloc a la Casa Regional Catalana de Palma. Llompart demanava a Fuster la seva col·laboració amb aquestes paraules:

Ja et vaig informar sobre l'Aula de Novel·la que hem fet a Ciutat i que ara és a les acaballes. ¿T'aniria bé venir-hi a parlar dimarts dia 28 [de maig de 1968]?

Pots escollir el tema que vulguis, sempre que tingui alguna relació amb la novel·la catalana. I no cal dir que pots aprofitar qualsevol cosa que tinguis feta.

T'oferim, com a honoraris, 4.000 pessetes i estada gratuïta.³⁴

Joan Fuster acceptà la proposta de l'amic, segons podem deduir de les paraules que Llompart li adreçà a la carta del 16 de maig d'aquell any. I atès que el valencià acceptà l'encàrrec, el poeta mallorquí li demanà que li enviàs un guió del seu parlament per tal d'obtenir el permís del governador civil. Després, se n'acomiadà amb la complicitat i la ironia dels bons amics que es tenen una gran estima i que ahora comparteixen uns mateixos ideals: «També t'agrairé que em diguis quin dia i a quina hora arribaràs a Palma. Et vindrem a rebre en corporació.»³⁵

En no haver-se conservat la carta de Joan Fuster a Josep M. Llompart, no podem saber el tema que l'escriptor valencià havia escollit per a aquesta avinentesa.

Obertes així totes les expectatives d'aquesta projectada trobada intel·lectual, hem de dir que d'un dia per l'altre es veieren truncades per la repressió franquista, segons podem constatar en les paraules que Llompart envià a Fuster en la carta del 25 de maig:

Confio que haurà arribat a temps el meu telegrama anunciant la suspensió de la conferència.

Les causes d'aquesta suspensió són òbvies. Suposo que per la premsa t'hauràs assabentat de certes coses que han passat ací. En fi, què hi farem! Una altra vegada serà.

Perdona totes les molèsties i tots els empipaments.³⁶

Val a dir que l'Aula de Novel·la havia nascut el curs 1967-68 i havia estat precedida per l'Aula de Poesia, que s'havia celebrat el 1965-66 a les Galeries d'Art Grifé&Escoda de Palma, i per l'Aula de Teatre, que havia tengut lloc a la Casa Catalana el 1966-67 a instàncies de l'Obra Cultural Balear. Així podem observar fins on arribava el compromís cultural dels organitzadors amb el país, un compromís que, en qualque moment, es veié interromput per la repressió del règim franquista:

---

³⁴ Joan FUSTER: *Correspondència*. Vol 5, *Op., cit.*, p. 326.

³⁵ *Ibidem*, p. 327.

³⁶ *Ibidem*, p. 328.

...els organitzadors d'aquestes dues aules, més compromeses que la de Poesia, hagueren d'afrontar nombrosos esculls que superaren amb il·lusió i amb entusiasme, seduïts per la paraula poètica i el pensament creador. Aquesta Aula de Novel·la, dedicada tant a la novel·lística catalana com a la castellana, fou un fòrum de reflexió literària i alhora d'oposició al franquisme. Per l'Aula de Novel·la desfilaren algunes de les veus més destacades tant de la narrativa i de la crítica catalana com de la castellana: Jaume Vidal Alcover, Josep Pla, Joan Triadú, Blai Bonet, Pere Calders, Josep A. Baixeras, Maria Aurèlia Capmany, Francesc Candel, Carlos Barral, Jordi Sarsanedas, Joaquim Molas, Baltasar Porcel, Gregori Mir, Joan Sales, Josep M. Castellet, Andrés Amorós, José Manuel Caballero Bonald, Mario Vargas Llosa...

Josep M. Llompart, que fou un dels organitzadors d'aquestes aules, juntament amb Jaume Adrover, Bienvenido Álvarez i Antoni Serra, el 28 de novembre de 1967 presentà la figura del crític Joan Triadú, que dissertà sobre *La novel·la catalana de postguerra*, amb referències als novel·listes mallorquins Llorenç Villalonga, Blai Bonet i Baltasar Porcel. El 27 de febrer de 1968 en aquest mateix fòrum Josep M. Llompart parlà sobre *L'art narratiu de Mercè Rodoreda*. Aquesta Aula de Novel·la, envoltada d'una aura combativa contra el règim de Franco, «va esser —tal com apunta Antoni Serra— la més conflictiva i la que, així mateix, va ocasionar més maldecaps a l'oficialitat franquista. També he de dir que va esser la més complexa d'organitzar. Jaume Adrover, Josep M. Llompart, Bienvenido Álvarez i jo haguérem de fer moltes reunions, una de les quals, que jo ara recordi, va esser a una casa que aleshores tenia en Llompart a Deià.» Sembla que la policia seguia ben de prop les Aules de Novel·la, amb la presència de l'inspector Ferrà que vigilava atentament el decurs dels actes. Tanmateix, el 21 de maig de 1968 l'autoritat, delerosa de trobar un motiu per estroncar la paraula que brollava d'aquestes aules, envià un provocador —Mateu Oliver, amic de Blas Piñar— que va interrompre violentament la conferència d'Antoni Serra sobre «Novel·listes frustrats». Així, doncs, l'inspector Ferrà clausurà les aules i aquell vespre foren detinguts i empresonats durant tota la nit el conferenciant Antoni Serra, el poeta Josep M. Llompart, el pintor Miquel Àngel Femenias, el professor Emili Gené, el poeta i crític de cinema Antoni Figueras i el polític Ginés Quiñero. Fruit d'aquesta intervenció policial quedà suspesa l'esperada conferència de l'escriptor valencià Joan Fuster.³⁷

ALTRES COMUNICACIONS ENTRE AMBDÓS ESCRITORS

A la carta del 29 d'agost de 1966 Llompart comunica a Fuster que els frares de Lluc el convidaran a una festa literària que s'havia de celebrar l'11 de desembre. Tanmateix, Fuster no hi pogué assistir a causa de la mort recent del seu pare (Joan Baptista Fuster i Seguí), que havia traspassat el 10 d'agost d'aquell any.

Un any més tard, a la lletra del 27 de juliol de 1967, Llompart fa saber a Joan Fuster que l'Editorial Moll vol reprendre la col·lecció Raixa, interrompuda des de feia tres anys. L'assabenta que la nova Raixa mantindrà «el caràcter popular i econòmic dels llibres de la col·lecció, si bé n'augmentarem lleugerament el format i el volum, millorant en general la presentació.» Li assegura que la col·lecció seguirà oberta a tots els temes, amb quatre «volums anuals de creació literària», de tots els gèneres, excepte de poesia; a més a més n'hi incorporen tres «de ciències històriques i socials», dos «de ciències de la Naturalesa i un de tècnica.»³⁸ Al final, el poeta i director literari de can Moll li demana la seva col·laboració amb l'aportació d'algun llibre per a la nova col·lecció.

³⁷ Maria Antònia PERELLÓ FEMENIA: «Pòrtic» a *Paisatges poètics del Romanticisme al Noucentisme*, de Josep M. LLOMPART. (Mallorca, Editorial Moll, 2003), p. 26-27.

³⁸ Joan FUSTER: *Correspondència*. Vol 5, *Op. cit.*, p. 263.

Per la carta del 12 d'agost de 1967, en què Llompart escriu a Fuster, sabem que el valencià acceptà la invitació. Però haurien de passar quatre anys, segons anota Llompart a la lletra del 21 de juny de 1971, fins que Fuster envià un nou llibre per a Raixa, que es titulà *Babels i Babilònies* i que va aparèixer el 1972. El 29 de març d'aquell 1972 Llompart assabenta el valencià que el llibre *Babels i Babilònies* pot veure la llum per la festa de Sant Jordi si està disposat a renunciar a corregir proves i confia en la seva correcció per tal d'agilitzar el procés d'edició. Fuster valorà positivament la proposta de Llompart, segons podem constatar a la carta que li escrigué l'1 d'abril de 1972 en què confessa la seva total confiança en el bon fer del poeta Josep M. Llompart, el qual creu capaç no sols de corregir el seu text, sinó de millorar-lo. Al mateix temps Fuster expressa quin és el model de llengua literària per fer servir en el seu llibre *Babels i Babilònies*, que no és altre que el d'una llengua equidistant entre el registre acadèmic i el registre col·loquial:

Ja no recordo en quin *estat* vaig enviar-te l'original del llibre. Potser confiava rellegir-me'l en galerades i donar-li aleshores un últim retoc.

Si consideres útil precipitar-ne la sortida, fes-ho. Deixo les correccions al teu arbitri. Esmena'm el que creguis que cal esmenar, en matèria de llengua. Ja saps quin és el meu criteri: un to *neutre*, sense excessos acadèmics ni vel·leïtats locals. *Una cosa que estiga bé*, com diem ací.

En el cas que trobis algun paràgraf que, per error mecanogràfic per allò de l'*aliquando*, presenti dificultats de comprensió, posa-hi la teva santa mà. Sé que milloraràs el text.³⁹

Uns anys abans, a la carta del 16 de setembre de 1968, podem veure com Josep M. Llompart comunica a Joan Fuster que, atès que ambdós formaven part del jurat dels Jocs Florals de la Llengua catalana que aquell any se celebraren a Zuric el 20 d'octubre, li envia alguns dels exemplars presentats al premi perquè els pugui valorar i, a la inversa, li'n demana els que ell ja té llegits. Llompart espera amb ànsia veure's a Barcelona en la reunió dels membres del jurat el 26 de setembre d'aquell mateix any.

D'altra banda, tal com anys enrere li havia demanat Llompart i com es desprèn de la carta del 24 d'agost de 1971, Joan Fuster va fer d'intermediari entre l'Editorial Moll i altres autors, com Lluís Alpera i Julio Rodríguez-Puértolas, que publicaren a Raixa l'estudi i antologia *Poesia i societat a l'Edat Mitjana*, el qual veié la llum el 1973.

Les comunicacions entre ambdós escriptors seguien amb entusiasme i resignació alhora, tot per amor al país i a la llengua catalana. El 31 de gener de 1972 Josep M. Llompart escriu a Joan Fuster i li comenta que l'Editorial Moll i Llibres Mallorca institueixen un premi literari d'assaig, narració i teatre, cada any enfocat a un d'aquests tres gèneres. El premi, que estava dotat amb cinquanta mil pessetes, s'havia de lliurar a finals d'octubre. Aquell 1972 estava dedicat a l'assaig de tema històric o sociològic. Per aquest motiu, Llompart li demana la seva participació com a membre del jurat, proposta que Fuster acceptà, segons es desprèn de la carta del 22 de febrer del 1972. Tanmateix, el premi no es donà fins a l'any següent, tal com palesa la carta del 24 de gener de 1973,

---

³⁹ Joan FUSTER: *Correspondència*. Vol 5, *Op. cit.*, p. 281.

en què Llompart el convida a assistir a la reunió dels membres del jurat i a l'acte de lliurament del premi Raixa que s'havia de celebrar a l'Hotel Jaume I de Palma.

Però Fuster excusà, a la carta del 10 de febrer de 1973, la seva absència i exposà a Llompart, també membre del jurat, el que en pensava de les dues úniques obres d'assaig presentades al premi. El valencià no sols manifestava el seu parer sobre aquests dos llibres, sinó que també expressava la seva visió sobre la complexitat de definir el gènere de l'assaig. Així Fuster s'esplaiava amb aquests termes:

T'explico el meu vot. És un vot perplex. Fa una certa pena que només hi hagi dos originals a concurs. No se'n presentaren més a un premi similar, convocat a València mesos enrera. ¿Vol dir això que l'assaig no té «conreadors» entre nosaltres? ¿O l'abstenció té alguna causa estranya? ¿O és que tothom és tan bèstia que els fa vergonya de presentar-se en la humil condició d'*assagista*? També és possible que, en el cotolengo literari catalàunic, ja no hi hagi ningú que sàpiga quina mena de paper mereix el nom d'*assaig*... En tot cas, els dos textos a jutjar tenen els seus pros i els contres. El d'en Jardí em sembla més *seriós*, però no deixa de ser una *història* indiscutiblement erudita i professional. El d'en Pérez Baró, amb un títol poc suggestiu, per cert, resulta ser unes *memòries* més que no pas un *assaig*. Com a lectura interessant, jo em decantaria per l'obra d'en Pérez Baró: les peripècies que conta són bastant més curioses que els agapitos-vallmitjanos. Però reconec que no es tracta d'*assaig*... Tot dependrà, doncs, de l'acord que prengueu, quant a la *definició* del gènere, els jurats reunits. M'apunto a la majoria, és clar. De fet, el problema no té més solució que una preferència personal determinada, i a mi tant se me'n dona.⁴⁰

ELS ELOGIS DE JOSEP M. LLOMPART A LA FIGURA DE JOAN FUSTER

El juny de 1975 Josep M. Llompart escrivia a la revista *Lluc*⁴¹ un breu i contundent retrat en elogi a la figura intel·lectual de Joan Fuster, perquè feia poc que li havien donat el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Començava l'article, titulat *Joan Fuster o l'honor del País valencià*, tot recordant que l'escriptor valencià s'havia incorporat com a poeta a les lletres catalanes entorn dels anys cinquanta. Ens deia que la poesia de Fuster, malgrat els «ecos d'Aleixandre i de Salinas», era intimista i intemporal. Una poesia «tan densa, tan oberta cap al futur», com la dels poemaris *Ales o mans*, *Terra en la boca* i *Escrit per al silenci*.

D'altra banda, Llompart assegura que en «una cultura normal», Fuster avui «seria un gran poeta i no res més.» O bé seria «el sensacional, personalíssim historiador de la literatura i de l'art, autor de *La poesia catalana*» o de l'assaig titulat *El descrèdit de la realitat* (1955). Assegura que Joan Fuster deixà de banda la poesia per dedicar-se a l'assaig perquè creia que amb les seves paraules podria ajudar a canviar la societat adormida del nostre país. Així, segons Llompart, Fuster esdevingué «un escriptor combatiu, irritant, incòmode», que culminà la seva obra amb *Nosaltres, els valencians*. Si al Principat acolliren aquest llibre amb palmes i llorers perquè els revelava l'essència d'unes contrades negligides, al País Valencià «va produir tota casta de reaccions», perquè «als pobles alienats no els fa gens de gràcia que els mostrin, clara i llampant, llur autèntica tarja d'identitat.»⁴² Aquí Llompart rememora els atacs que Fuster va patir dels castellanistes, dels *blaveros*, dels frustrats, dels mediocres i dels ressentits. «Perquè —

⁴⁰ Joan FUSTER: *Correspondència*. Vol 5, *Op. cit.*, p. 331-332.

⁴¹ Josep M. LLOMPART: «Joan Fuster o l'honor del País valencià». *Lluc*, núm. 649 (juny 1975), p. 21

⁴² *Ibidem*, p. 21.

segons l'autor de *Poemes de Mondragó*— hi ha dues coses que aquests mai no perdonen: la raó i la intel·ligència. L'investida culminà en un espectacle adient: Joan Fuster, convertit en ninot de falla, fou cremat en efígie enmig de la gatzara popular.»⁴³

I és que Fuster «havia gosat presentar-los la imatge profunda d'un poble oblidat d'ell mateix, i maldava per salvar-ne l'esperit, la presència i fins i tot l'honor.»⁴⁴ I la part de la societat que no s'hi volia reconèixer reaccionava de forma negativa. Tanmateix el pensament i l'obra de Fuster no han estat debades, sinó que les noves generacions l'han vist com un mestre i han seguit la ruta que ha deixat marcada.

Si Fuster set anys enrere havia rebut el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, ara, el maig de 1982, li arribava el torn a Josep M. Llompart. Per aquesta avinentesa Fuster envià la seva enhorabona al poeta mallorquí en una breu tarja del 29 de maig.

Deu anys més tard, el 21 de juny de 1992, Joan Fuster moria a Sueca. I fou arran d'aquesta mort que l'Obra Cultural Balear organitzà un homenatge a la figura del poeta i del crític valencià, que se celebrà a Palma a finals de juny, amb les intervencions de l'escriptor Francesc Burguera, del polític i assagista Josep Melià, del llavors president de l'OCB Antoni Mir i del nostre poeta Josep M. Llompart. El parlament de Llompart fou publicat a la revista *El Mirall*⁴⁵ amb el títol de «L'home de la màscara», on retrata la figura de l'home i del poeta, amagats rere la màscara del sarcasme i de la ironia. El crític mallorquí comença el parlament a partir de l'epitafi que Fuster havia escollit, com a «llegenda funerària» i que, segons Llompart, seria esculpit a la seva làpida: «ací jau / j f/ va viure / com va morir / sense ganes».⁴⁶

Llompart creu que Joan Fuster, ja de ben jove, es degué posar una màscara— d'aquí el títol d'aquest article— perquè, al seu parer, no pot ser que un home amb una vida tan plena de treballs i de projectes literaris i polítics fos viscuda sense ganes. Encara que, en els darrers anys, Joan Fuster es refugiàs en el silenci, Llompart endevina que aquest silenci fou motivat per la trista experiència de viure en un país que no s'avenia amb la idea d'una pàtria, com la que l'escriptor valencià somiava. Segons Llompart, «Joan Fuster va ser, al capdavant, un home d'il·lusions que va esmerçar l'existència en un acte continuat d'amor: amor al país propi —el País Valencià— i amor a la pàtria comuna —els Països Catalans—.»⁴⁷ Assegura que Fuster era un sentimental i que hagué d'amagar els sentiments rere la màscara de la ironia i del sarcasme, afavorida per l'escepticisme d'una intel·ligència brillant. Malgrat no ser un home de somnis, Fuster sostenia que a voltes és necessari somniar qualche pic. Tanmateix, Llompart creu que la intel·ligència li refrenava els somnis i que més aviat vivia ancorat en el terreny de les realitats. El considera «l'assagista més important de la literatura catalana», que amb la seva paraula encisadora es convertí en «la consciència i la lucidesa dels nostres països» en un període profundament crític. Fuster, però, s'aferrà als somnis més d'un cop per seguir endavant. En aquest sentit, Llompart endevina que l'assaig *Nosaltres, els valencians*, «guia i fonament del moviment nacionalista en el País Valencià» i de la

---

⁴³Josep M. LLOMPART: «Joan Fuster o l'honor del País valencià». *Lluc*, 649 (juny 1975), p. 21

⁴⁴*Ibidem*, p. 21.

⁴⁵Josep M. LLOMPART: «L'home de la màscara», *El Mirall*, 55 (juny 1992), p. 4-6.

⁴⁶*Ibidem*, p. 4.

⁴⁷*Ibidem*, p. 4.

resta dels Països Catalans, té un punt de volada cap als «horitzons de la il·lusió i del somni.»⁴⁸

Però és en la poesia, gènere amb què Fuster es va iniciar, on el valencià, segons el poeta mallorquí, es treu la màscara i on es mostra tot sencer i on deixa anar les emocions i els sentiments. Per aquest motiu, Fuster dejectà la pròpia poesia, la qual hauria volgut desar al país del silenci. Però, gràcies a l'editorial Tres i Quatre, el 1987 fou salvada de l'oblit en ser reunida en el volum *Set llibres de versos*. Malgrat aquest automenyspreu, Llompart considera que Fuster no era un assagista que durant la joventut hagués escrit poesia, «sinó que era un poeta important, posseïdor d'una vocació profunda i d'unes dots admirables, mereixedor d'un lloc de primer rengle dins la nostra poesia contemporània.»⁴⁹ Considera que, en el pròleg que acompanya *Set llibres de versos*, Fuster s'autodefineix com un confeccionador de versos que seguia les modes de l'època. Tanmateix, on el poeta valencià veu mancances, Llompart hi copsa valors poètics. Val a dir que «en treure's la màscara (en aquell temps en què encara gosava treure-se-la) apareixia el rostre del poeta, no sempre un poeta irònic, sarcàstic, de tornada de tot, sinó molt més sovint un poeta apassionat, ple de sentiment, ingenu en el més bell sentit de l'expressió, posseïdor a mans plenes del do inefable de la lírica.»⁵⁰ Insisteix que ens trobam davant un poeta apassionat, eminentment sentimental i ple de candor.

Seduït per la lluentor de Fuster, Llompart culmina aquest retrat literari amb la reivindicació no sols de la seva obra poètica, sinó amb «la del perfil de Joan Fuster com a gran poeta, com a un dels poetes de més alt nivell de la nostra literatura contemporània.»⁵¹ I, com a paradigma de la visió sentimental que Llompart endevina amagada en la poesia fusteriana, cita una dècima del recull *Ales o mans* (1949) que, a parer seu, li serviria com a epitafi, perquè reflecteix «ben al nu i fora màscara» l'autèntica fesomia d'aquest escriptor aparentment irònic i escèptic, que ansiejava «la mort / com un enyor entelat.»

***

Al final d'aquesta trajectòria, hem descobert dos homenots que trenaren una bella amistat plena de complicitats i d'avinences, perquè compartien no sols una visió irònica de la vida, sinó també uns mateixos ideals. Ambdós tenien les ales de poetes, amb les quals aspiraven elevar-se de la grisor quotidiana dels anys de la postguerra que els tocà viure. I ambdós hagueren de sacrificar el seu vol poètic per dedicar-se de ple a la llengua, a la literatura i a la cultura catalanes per tal que recuperassin tots els valors que el franquisme els havia negat. A més a més, hagueren d'omplir un espai literari, com la crítica i l'assaig, que per aquells dies era un desert. Així, un i altre hagueren de fer tots els papers de l'auca, com deia Llompart, per despertar la consciència lingüística i nacional de la nostra societat adormida. Joan Fuster, però, encara pujà un escaló més amunt en traçar el camí que uneix les tres branques d'una mateixa llengua i una mateixa cultura sota el nom de Països Catalans.

---

⁴⁸*Ibidem*, p. 5.

⁴⁹*Ibidem*, p. 5.

⁵⁰*Ibidem*, p. 5-6.

⁵¹*Ibidem*, p. 6.